

A vállalkozóvá válás intézményi támogatása Csongrád megyében

Imreh Szabolcs¹

Napjaink egyik meghatározó problémája a munkanélküliség, amely komoly gazdasági és társadalmi feszültségekhez vezethet. A munkanélküliség csökkentésének egyik lehetséges eszköze a vállalkozóvá válás elősegítése, amely szerencsés esetben tartós munkahelyeket hozhat létre. Számos különböző megoldás ismeretes a vállalkozóvá válás ösztönzésére, a tanulmányban egy ilyen lehetőséget elemzünk.

A tanulmányban először áttekintjük a kis- és középvállalkozások foglalkoztatottságban betöltött szerepét, majd a vállalkozóvá válás támogatásának néhány elméleti kérdését vizsgáljuk meg, bemutatva a nemzetközi gyakorlatból leszűrhető legfontosabb tapasztalatokat. Végezetül a Csongrád Megyei Munkaügyi Központ által működtetett programokat ismeretjük, kitérünk az elmúlt évek tapasztalataira, illetve megfogalmazunk néhány javaslatot.

Kulcsszavak: vállalkozóvá válás, vállalkozásfejlesztés, munkanélküliség

1. Bevezetés

Magyarországon napjaink egyik meghatározó problémája a munkanélküliség, csökkentése minden gazdasági döntéshozó egyik kiemelt célkitűzése. Ennek az egyik lehetséges eszköze a vállalkozóvá válás elősegítése, amely szerencsés esetben tartós munkahelyeket hozhat létre. Közismert tény, hogy pontosan a legkisebb vállalkozások tudnak valójában hosszú távon fennmaradó új munkahelyeket teremteni. A vállalkozások alapítását és a vállalkozóvá válást számos tényező befolyásolja. Meghatározó jelentőségű a vállalkozói identitás kialakulása, a személyes motivációk és a meglévő, illetve tanulható képességek, készségek. Hasonló fontosságú a vállalkozóvá válás külső támogatása, amikor a vállalkozás elindításához vagy sikeresebb működéséhez nyújtanak segítséget. A tanulmányban az ilyen jellegű segítségnyújtás egy típusával foglalkozunk részletesebben.

Először áttekintjük a kis- és középvállalkozások foglalkoztatottságban betöltött szerepét, majd a vállalkozóvá válás támogatásának néhány elméleti kérdését

¹ Imreh Szabolcs, egyetemi tanársegéd, SZTE Gazdaságtudományi Kar Marketing-Management Tanszék (Szeged)

vizsgáljuk meg. Végezetül a Csongrád Megyei Munkaügyi Központ által működtetett programokat ismertetünk, kitérünk az elmúlt évek tapasztalataira, illetve megfogalmazunk néhány javaslatot.

2. A kisvállalkozások szerepe a foglalkoztatásban

A kis- és középvállalkozások a vállalati foglalkoztatottság jelentős hányadát biztosítják, számos csoportnak gyakorlatilag az egyetlen lehetőséget jelentik a megélhetésre. Az Európai Unió tagországaiban eltérő mértékben biztosítanak munkahelyeket, a hivatalos adatoknak tekinthető *Observatory* jelentések szerint az EU-19²-re nézve a mikrovállalkozások 34, a kisvállalkozások 19, a középvállalkozások 13 százalékát adják a foglalkoztatásnak (DG ENTR 2002/b). A kis- és középvállalkozások a vállalati foglalkoztatottság több, mint 66 százalékát adják, míg a nagyvállalati szektor csupán 34 százalékot.

A hazai arányok is hasonlóak az uniós átlaghoz, a vállalati méretkategóriánként foglalkoztatott munkavállalók megoszlásán belül feltűnő az alkalmazott nélküli vállalkozások magas hányada (1. táblázat).

Az adatokból megállapítható, hogy az alkalmazott nélküli gazdasági egységeknél – ahol a vállalkozó önmaga a munkavégző – dolgozott a vállalatoknál foglalkoztatottak 11 százaléka az elmúlt néhány évben, amely nagyságrendileg körülbelül 350.000 munkavállalót jelent Magyarországon. Emiatt érthető, hogy miért kell kitüntetett figyelmet szentelni a vállalkozóvá válás támogatásának a munkanélküliség elleni lépésekben. Az alkalmazott nélküli vállalkozásokat és az önfoglalkoztatókat jó közelítéssel megfeleltethetjük egymásnak, mert a tanulmány érdemi mondanivalója tekintetében nem szükséges a két csoport elkülönítése, bár az önfoglalkoztatót gyakran bővebb kategóriaként értelmezzük.³

Az önfoglalkoztatottság összes foglalkoztatottságban betöltött szerepében is megfelelnek a hazai arányok az uniós országok átlagának. Magyarországon a foglalkoztatottság 14,2 százalékát adta az ilyen formában megvalósuló tevékenység 2000-ben, míg az uniós átlag 13,8 százalék volt. Természetesen ez meglehetősen szélsőséges értékekből tevődik össze, a társadalmi-kulturális hagyományokból adódóan a mediterrán országokban ez az arány meghaladja a 30 százalékot (OECD 2002). Általában megállapítható, hogy az önfoglalkoztatás hatékony támogatása további lehetőségeket jelent a foglalkoztatottság fokozására.

Az adatok még meggyőzőbbek, ha figyelembe vesszük a mikrovállalkozások további foglalkoztatásban betöltött szerepét is, tekintve, hogy ezek a cégek is jobbra alkalmazott nélküli vállalkozásból nőttek ki magukat. (Ezért – elméletileg – a jelenben önfoglalkozóvá válók a jövőbeni potenciális foglalkoztatók is.) Elfogadható

² A 15 tagország és Izland, Liechtenstein, Norvégia, Svájc.

³ A pontos fogalmi elhatárolásokat kimerítően tárgyalja Vajda (1999) és Scharle (2000).

1. táblázat Az összes foglalkoztatott megoszlása vállalati méretkategóriánként (1999-2001, százalék)

Méretkategória	1999	2000	2001
Alkalmazott nélküli	11,2	11,0	11,6
Mikro	25,0	26,2	26,9
Kis	14,1	14,0	13,8
Közepes	18,3	15,5	15,1
Nagy	31,8	33,2	32,6

Forrás: Kállay és szerzőtársai (2003, 94. o.).

vélemény, hogy a mikrovállalkozások betöltnek munkanélküliség-enyhítő funkciókat, és az állam is fokozatosan elismeri ezt a szerepüket (Vajda 1999), azaz a vállalkozóvá válás elősegítése egyértelműen a munkanélküliség elleni küzdelem eszközeinek tekinthető. A nemzetközi szakirodalom is meglehetősen megosztott a tényleges hatások felbecsülésében. Egyrészt a számos országra kiterjedő empirikus vizsgálatok messzemenően igazolják azt a tényt, hogy az önfoglalkoztatás növekedésével a munkanélküliség csökkenthető (Blanchflower 2000). Másrészt az általános tapasztalatok szerint az önfoglalkoztatást támogató programok a munkanélküliek egy igen kis hányadának jelentenek valós alternatívát (OECD 2003).⁴

Ha a helyi specialitásokat is figyelembe vesszük, akkor megfigyelhető, hogy a Dél-alföldi Régióban⁵ a kis- és középvállalkozások szerepe még jobban felértékelődik a foglalkoztatásban a többi régióhoz képest (2. táblázat). A térségben hagyományai vannak a kézműiparnak, illetve az egy vagy néhány személyes szolgáltató vállalkozásoknak is magas a részaránya, valószínűleg ez eredményezi a régiók közötti kézzelfogható különbséget.

Világosan látható, hogy a Dél-alföldi Régióban még nagyobb jelentősége van a foglalkoztatottságban a kis- és középvállalkozásoknak, a nagyvállalati szektor részaránya számottevően kisebb, mint bármelyik más régióban. Ez a magasabb arány a nagyvállalkozások szerény jelenlétének köszönhető, nem pedig a KKV-szektor átlagon felüli munkaerő felszívó képességének. Ezért – egyetlen lehetséges alternatívaként – különösen fontos áttekintenünk, hogy milyen lépésekkel lehet még eredményesebben elősegíteni a vállalkozóvá válást. A kis- és középvállalkozások kitüntetett szerepét felismerték a Régióban, a lehetséges beavatkozási területeket részletesen ismertetik *A kis- és középvállalkozás fejlesztési operatív program* dokumentumban (Lengyel 2000). Különösen *A kis- és középvállalkozások vállalalkozói kultúrájának fejlesztése, valamint felkészítésük az EU csatlakozásra* című 5. alprog-

⁴ Sajnálatos módon a hazai empirikus tapasztalatok is azt mutatják, hogy ezektől a kisméretű cégektől nem várható különösebb létszámbővítés.

⁵ A tanulmányban a későbbiekben Csongrád megyét állítjuk a vizsgálat középpontjába, azonban ilyen jellegű megyei adatok nem állnak rendelkezésünkre, ezért használunk regionális szintű mutatókat. Ezek az adatok is igazolják a térség speciális jellemzőit.

2. táblázat A foglalkoztatottak megoszlása vállalkozási típusonként, 2000 (százalék)

Régió	Mikro-	Kis-	Közép	Nagy	Összesen
	vállalkozások				
Közép Magyarország	20	14	16	50	100
Közép-Dunántúl	15	16	20	50	100
Nyugat-Dunántúl	16	17	26	41	100
Dél-Dunántúl	19	20	27	34	100
Észak-Magyarország	18	19	26	37	100
Észak-alföld	18	20	29	33	100
Dél-alföld	20	23	30	28	100
Összesen	19	17	22	43	100

Forrás: Kállay–Kőhegyi (2001, 20. o.).

ramban fogalmaznak meg egyértelmű feladatokat. Sajnos a Munkaügyi Központ által működtetett programok nem integrálódnak ebbe a struktúrába.

Természetesen a nemzetközi tapasztalatok is hasonlóak, a világban mindenhol kiemelt szerepet játszanak a foglalkoztatásban a kis- és középvállalkozások, amelyeknek egy jelentős része alkalmazott nélküli vállalkozás. Hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása előtt nagyon fontos a nemzetközi és különösen az uniós tendenciák megismerése, mivel az adaptálható tapasztalatok jelentős mértékben hozzájárulhatnak a hazai beavatkozások hatékonyságának növeléséhez.

3. A vállalkozóvá válás elősegítése

A vállalkozóvá válás támogatása és a vállalkozói létforma előtérbe helyezése versenyképességi kérdés is az Európai Unióban. Felmérések szerint az Egyesült Államokhoz viszonyítva elég alacsony a vállalkozói kedv a tagországokban, ezt a különbséget próbálják minden lehetséges eszközzel mérsékelni. A vállalkozáshoz való viszony mérését valósítják meg például az Eurobarometer felmérései, ahol különféle tesztekkel is próbálják áttekinteni a válaszadók preferenciáit. Bár a válaszok bizonyos esetekben kissé ellentmondásosak, jól rávilágítanak a minden területen tapasztalható lemaradásra. A legjellemzőbb különbségeket foglalja össze a 3. táblázat.

A vállalkozások támogatása a foglalkoztatáspolitikai fontos eszköze, már az EU 1998-as irányelveiben megfogalmazták, hogy a munkahelyteremtésben kiemelt szerepe van a vállalkozói szellem erősítésének és a vállalkozások támogatásának (EC 1998). A kisvállalkozások fontosságát már az 1980-as években felismerték, azonban a támogatásuk érdekében tett átfogó programokról az 1990-es években beszélhetünk. Meghatározó jelentőségűek a *Többéves kis- és középvállalkozói programok*, melyekben különböző támogatási területeket jelölnek ki. Kiemelkedő fontosságú a *Kisvállalkozások Európai Chartája* (European Charter for Small Enterprises),

3. táblázat A vállalkozáshoz való viszonyt jellemző válaszok aránya (százalék)

	EU	USA
Az önfoglalkoztatást preferálók aránya	50	67
Sosem gondolt vállalat indítására	59	41
Most gondolkozik rajta	11	20
Lemondott róla	9	4
Most tesz lépéseket	2	10
3 éven belül indított vagy átvett vállalkozást	5	5
Már nem vállalkozó	7	6

Forrás: Román (2003, 121. o.).

amelyet 2000 júniusában fogadtak el (European Council 2000). A dokumentum egy 10 pontból álló ajánlás-csomag, amelyben a tagállamok vállalkozásfejlesztési gyakorlatának orientálására tesznek kísérletet, különös tekintettel az alkalmazott eszközrendszerre. A kisvállalkozások fontosságának felismerését igazolja az is, hogy két-évente egy összegző dokumentumot (Creating an entrepreneurial Europe: The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises) jelentetnek meg, amelyben bemutatják a vállalkozások érdekében végrehajtott lépéseket. A Charta elfogadásának jelentőségét támasztja alá, hogy a jelentés 2003-as változata (EC 2003/a) már tételesen áttekinti az ajánláscsomagban javasoltak szerinti erőfeszítéseket.

Szintén kitüntetett figyelmet szentel a vállalkozóvá válás elősegítésének a Bizottság által 2003 elején megjelentetett *Zöld Könyv: Vállalkozások Európában* (Green Paper: Entrepreneurship in Europe)⁶ című dokumentum, amellyel a vállalkozások érdekében tett erőfeszítések fokozását kívánják elősegíteni (EC 2003/b). A Chartával ellentétben, amely egy „felülről lefelé irányuló kezdeményezés” volt, a Zöld Könyv „egy alulról felfelé haladó” szemléletmódot képvisel. Ezért legfontosabb üzenete a jövőre vonatkozó kérdések megfogalmazása. A feltett 10 kérdésen belül kettő valamilyen szinten a vállalkozóvá válás elősegítésére vonatkozik.

A vállalkozókészségek fejlesztésének és a vállalkozóvá, illetve önfoglalkoztatóvá válás elősegítésének fontosságát jól alátámasztja, hogy ez a két terület már kitüntetett szereppel bír a különböző szintű regionális gazdaságfejlesztési stratégiákban is (Nolan 2001).

Összességében azonban meg kell jegyeznünk, hogy a vállalkozóvá válás támogatásában egyre nagyobb szerepet kap a vállalkozói gondolkodásmód kialakulásának elősegítése, különös tekintettel az ilyen irányú ismeretek minél korábban megkezdett oktatására (DG ENTR 2002/a), illetve az üzleti környezet egyszerűsítése és

⁶ A fordításban Román Zoltánt követjük, azonban tartalmilag is szerencsésebb lehet esetleg a „Vállalkozókészség Európában” kifejezés.

és „vállalkozó-barátabbá” tétele, míg a közvetlen mikroszintű⁷ beavatkozások szerepe fokozatosan csökken. Ezeket az akciókat is két további csoportra oszthatjuk, annak függvényében, hogy pénzügyi támogatásokkal, avagy anélkül segítik elő a vállalkozóvá válást.

Nem pénzügyi támogatási eszközöknek nevezzük a tanulmányban azokat a megoldásokat, amelyek a vállalkozói tevékenységet indirekt módon segítik elő (oktatás, képzés, tanácsadás, üzleti környezet egyszerűsítése stb.). Ezek az eszközök „alkalmasabbá” teszik a (potenciális) vállalkozót a vállalkozás sikeres működtetésére, illetve megkönnyítik a vállalkozás indítását vagy működtetését.

Közvetlen pénzügyi eszközöknek nevezzük azokat a megoldásokat, amikor a vállalkozásnak direkt anyagi támogatásokat nyújtanak (visszatérítendő, vissza nem térítendő tőkejuttatások, támogatott hitelek, járadék jellegű anyagi szubvenciók).

A tapasztalatok általában azt mutatják, hogy a segélyezés jellegű támogatási eszközök alkalmazása egyre inkább háttérbe szorul a vállalkozásfejlesztési támogatások egészén, és így a vállalkozóvá válás elősegítésének keretein belül is (Kállay 2002). Nyilván ezeknek az eszközöknek – az esetek nagy többségében – a finanszírozhatóságával és fenntarthatóságával komoly problémák vannak, mivel folyamatosan szükséges az újabb források bevonása. Másrészt gyakran az elért célcsoport terjedelme is meglehetősen szerény a támogatásra szorulóknak egészén belül. Pontosan ezért szorgalmazzák az olyan meghatározó nemzetközi dokumentumok, mint a Donorok Bizottságának javaslatai (CDASED 2001), vagy az EU vállalkozástámogatási szolgáltatásokkal kapcsolatos ajánlásai (EC 2001) a piaci működés irányába történő elmozdulást.

Természetesen a fenti problémák hasonló módon jelentkeznek a világon mindenhol az ilyen jellegű programok esetén, azonban általában sokkal sikeresebben tudják ezeket a kérdéseket kezelni. Néhány általános érvényű megállapítás közlését feltétlenül hasznosnak tartjuk az esetleges fejlődési lehetőségek érdekében. A megfogalmazott javaslatoknál nagymértékben támaszkodunk egy kiemelkedő jelentőségű tanulmányra, amelyben az Egyesült Királyságban felhalmozott tapasztalatokat szintetizálták (Metcalf és szerzőtársai 2000). A javaslatok megfogalmazásánál a hazai gyakorlatban is hasznosíthatókra koncentrálunk:

- Sokkal komolyabb figyelmet kell szentelni a *pénzügyi támogatásokat kísérő szolgáltatásokra*, különösen a tréningekre és a tanácsadásra. A megfelelő kapcsolt szolgáltatások nagymértékben elősegítik a program sikerét, megkönnyítik a vállalkozások elindítását, illetve támogatják a cégek fennmaradását. Például egy dán utánkövetéses vizsgálat alapján azoknak a cégeknek, amelyek igénybe vették a tanácsadási szolgáltatásokat négy év múlva még 62 százaléka működött, míg akik nem éltek a lehetőséggel azok körében ez az arány csak 40 százalékos (DNI 2002).

⁷ Mikroszintű beavatkozásokon értjük azokat a támogatási megoldásokat, amikor közvetlenül a vállalkozásokat célozzák meg valamilyen szolgáltatással.

- Számos esetben bebizonyosodott, hogy az *együtműködések* a támogatók esetén is hasznos eredményeket indukálhatnak, amikor más intézményekkel tudnak kooperálni.
- A más területeken is gyakran alkalmazott PPP⁸ ezen a területen is biztosít előre lépési lehetőségeket, főleg mivel egy piaci szemléletet hoz a programokba.
- Kiemelkedő fontosságú a monitoring tevékenység, csak a hatékony, és kézzelfogható eredményeket felmutató programokat szabad közpénzekből támogatni.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a támogatásoktól a piaci kamatokhoz közelítő hitelek irányába kell elmozdulni (ILO 1997), mivel ez nagymértékben elősegíti többek között az igénybevevők *piackonform magatartásának* kialakulását. (Nem is említve, hogy ezek a programok pénzügyileg sokkal inkább fenntarthatók.)

Ezeknek a gyakorlati tapasztalatokon alapuló kritikáknak az ellenére is feltétlenül szükség van hazánkban az ilyen támogatott programokra, amelyek hátrányos helyzetű rétegeket céloznak meg. Sajnos ezeknek a személyeknek valóban nincs más lehetőségük a helyzetük javítására, így a szociális megfontolások is szerepet játszanak ezekben a programokban.

4. A CSMMK által működtetett programok

Csongrád megyében a legjellemzőbb „szociális indíttatású” vállalkozásösztönzési program a Csongrád Megyei Munkaügyi Központ (CSMMK) által működtetett vállalkozástámogatási rendszer. A vállalkozóvá válás támogatása egy lehetséges módszere a munkanélküliség elleni küzdelemnek, ezért teljesen érthető, hogy a Központ ilyen megoldásokat is alkalmaz. A vállalkozási tevékenység megindítását számos módon elő lehet segíteni, a tanulmány további részében a Központ által koordinált két programot ismertetjük röviden. Először a működési keretfeltételeket tekintjük át, majd az elmúlt néhány év alapján leszűrhető tapasztalatokat foglalmazzuk meg.

Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök közül kiemelkedő fontosságúak a vállalkozóvá válást elősegítő pénzügyi támogatások. Ezen támogatásokat részletesen szabályozza a 1991. évi IV. törvény (Ft.). A tanulmányban két támogatási formát vizsgálunk, amelyeket a CSMMK-nál alkalmaznak. A programok hatásosságát, előnyeit és hátrányait értékeljük, a nemzetközi tapasztalatokkal összevetve.

Ha a Munkaügyi Központok (és így a CSMMK) által nyújtott két pénzügyi támogatást elhelyezzük a vállalkozásfejlesztés fenti rendszerében, akkor megállapíthatjuk, hogy pontosan a közvetlen pénzügyi támogatások egy tipikus példáját fi-

⁸ Public Private Partnership: a közösségi és a magánszektor valamilyen szintű együtműködésén alapuló programok.

gyelhetjük meg. Az ilyen típusú programoknak szinte minden jegyét magán viseli ez a támogatási forma (függés a központi támogatótól, kis ügyfélszám, hatékonysági kérdések, valós gazdasági hatások). A két különböző program konkrét bemutatása előtt a programokkal kapcsolatos fenntartások érzékeltetése érdekében csak néhány megállapítás, amely – sajnálatos módon – összhangban van az általános tapasztalatokkal:

- A felmérések alapján az ilyen támogatásokban részesülők csak a megcélzott csoport elenyésző hányadát teszi ki, például 1992-ben egy-két megyére kiterjedő felmérés szerint ez az arány 1-2 százalék (Frey 1995).
- A fennmaradási mutatók valamivel kedvezőbbek, a vállalkozások kétharmada túléli az első 6-8 hónapot.

Véleményem szerint komoly probléma, hogy a támogatottak 60-70 százaléka csak azért kezd bele a vállalkozásba, „mert nincs más lehetősége”. Természetesen ezekben az esetekben szó sincs vállalkozói elhivatottságról, vagy egy innovatív ötletről. (Az ilyen cégekbe – egy-két ritka kivételtől eltekintve – bele van kódolva a bukás ténye.)

4.1. *Munkanélküliek vállalkozóvá válásának vissza nem térítendő támogatása (vállalkozóvá válás)*

A támogatás célja a járadékban részesülő munkanélküliek vállalkozóvá válásának elősegítése, amennyiben a munkaügyi központ nem tud részükre megfelelő munkahelyet felajánlani. Amennyiben a munkanélküli igazolja, hogy vállalkozásba kezdett (pl. vállalkozói igazolvánnyal, cégbejegyzéssel), a munkanélküli-járadék összegének megfelelő támogatást folyósíthatnak neki, legfeljebb további 6 hónapig. A támogatások iránti kérelemmel a munkanélkülieket nyilvántartó munkaügyi központok kirendeltségeihez kell fordulni.

A támogatásról szóló határozat tartalmazza a támogatás megjelölését, mértékét, a támogatás folyósításának és visszakövetelésének feltételeit. A jogosultnak nyilatkoznia kell arról, hogy vállalja a támogatás feltételeinek teljesítését, a vállalkozás megszűnését pedig köteles öt napon belül bejelenteni a munkaügyi központnak. Megszüntetik a támogatás további folyósítását, ha a jogosult megszegi a támogatási feltételeket, például ha a folyósítási idő alatt nem folytatja vállalkozói tevékenységét. Ha a támogatott megszegi meg a feltételeket, akár köteles visszafizetni a már folyósított támogatást.

A program célja a vállalkozóvá válás támogatása az anyagi nehézségek mérséklésén keresztül. Hatásait Csongrád megyében is folyamatosan elemzik utókövetéses vizsgálat segítségével (4. táblázat).

A CSMMK által elvégzett vizsgálat eredményeinek ismeretében a támogatási beavatkozás sikerességével kapcsolatban megfogalmazható néhány értékelő megállapítás:

4. táblázat A vállalkozóvá válást támogató program jellemzői
(2000-2002, fő és százalék)

	2000	2001	2002*
Támogatással érintett létszám alakulása (fő)	208	180	176
Megkérdezettek válaszadási aránya	75,2	82,3	84,3
Működő vállalkozások aránya	84,8	80,3	83,7
A támogatás nélkül is vállalkoztak volna	71,7	62,8	65,1
Azok aránya, akik fejlődési lehetőséget látnak	6,4	6,5	11,6

*A monitoring tevékenységre vonatkozóan első féléves eredmények.

Forrás: Szőke–Fejes (2001/a, 2001/b, 2002/a, 2002/b, 2002/c, 2003) alapján saját szerkesztés.

- A program *klasszikus segélyezés alapú program*, gyakorlatilag a munkanélküli segély további folyósításával segítik elő a vállalkozóvá válást, a kapott támogatás mértéke és a vállalkozói tevékenység eredményessége teljesen független egymástól.
- Tényleges hatása mind a gazdaság egészére, mind a munkanélküliség csökkentésben nem túl jelentős. A nagyságrendek érzékeltetésére közöljük, hogy a regisztrált munkanélküliek száma a megyében 15.000 fő körül mozog.
- Pontosan az előbbiek miatt felmerülhet a kérdés, hogy milyen mértékben segíti elő ez a támogatási forma hosszabb távon a megyében a *vállalkozói aktivitás növekedését*? Egyrészt a válaszadók körülbelül kétharmada a támogatás nélkül is vállalkozott volna, ezért itt a támogatás ajándék pénz volt számukra, másrészt a fejlődési lehetőséget látók aránya meglehetősen alacsony.
- *A fennmaradási arányok kitűnőnek nevezhetők*, azonban meg kell jegyeznünk, hogy – véleményünk szerint – a válaszadók közül felülreprezentáltak a sikeresek (nyilván ők nagyobb arányban válaszolnak), illetve a megkérdezéseket a támogatási időszak után 3 hónappal végzik, amely szintén pozitív irányba torzítja az adatokat⁹. Az eltelt időszak rövidegét igazolja az is, hogy a közismert GEM felmérés során (Ács és szerzőtársai 2002) a 42 hónapnál rövidebb ideje működő cégeket tekintik „fiatal” vállalkozásnak.
- Az elméleti bevezetőben említett *tovagyűrűző foglalkoztatási hatások abszolút nem tapasztalhatók*, még a sikeres vállalkozásokra vetítve is 0,1-0,7 fő között alakult az átlagos foglalkoztatottsági létszám. (Ez teljes mértékben összhangban van a vállalkozók által látott fejlődési lehetőségekkel.)
Még a fenti kritikai észrevételekkel együtt is *szükséges egy ilyen jellegű támogatási forma*, mert még mindig jobb ez a megoldás, mint az egyszerű munkanélküli segély, mivel meggyőződésünk, hogy néhány embernek a tartós foglalkoztatottságát bizonyosan elő lehet segíteni ezzel a támogatási formával.

⁹ A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy ha egy mikrovállalkozás túléli az első életévét, csak akkor lehet a tartós vállalkozás esélyéről komolyabban beszélni.

4.2. Munkanélküliek vállalkozóvá válásának visszatérítendő támogatása (önfoglalkoztatóvá válás)

Az önfoglalkoztatóvá válás elősegítését megvalósító program során a vállalkozóvá válás érdekében pályázati eljárás keretében legfeljebb 3.000.000 forintig terjedő visszatérítendő kamatmentes tőkejuttatás nyerhető el.¹⁰ A beavatkozás célja: a munkaerőpiacról kiszoruló munkanélküliek önmaguk részére történő munkahelyteremtésének elősegítése, kamatmentes visszatérítendő támogatás segítségével. A program legfontosabb eredményeit ismerteti az 5. táblázat.

A CSMKK által működtetett önfoglalkoztatóvá válást elősegítő program sikerességével kapcsolatban az alábbi megállapítások tehetők meg:

- Az ilyen típusú, szociális aspektusú vállalkozásfejlesztési programra *szükség van a megyében*, az emberek érdeklődnek utána. Bizonyos csoportok számára pedig egyedüli lehetőséget jelent a vállalkozásuk elindítására, ezért feltétlenül hiánypótló programról beszélhetünk, amely meghatározott igényt elégít ki.
- A 1990-es évek végén tapasztalható fokozott *érdeklődés kissé alábbhagyott* a programmal kapcsolatban, egy jól érezhető csökkenés tapasztalható. Nyilván ez a csökkenés betudható annak is, hogy akik ilyen programban részt akartak venni, azok az első néhány évben már megpróbálkoztak, a későbbiekben már csak az új belépők igényeivel szembesült a Központ.
- A támogatott pályázatok részaránya az összes pályázaton belül ingadozó tendenciát mutat, azonban általánosságban megállapítható, hogy a pályázók jelentős része jól felkészült, *megfelelő színvonalú pályázatokat nyújtanak be*. (A 60-70 százalékos sikerességi hányad kedvezőnek nevezhető az ilyen típusú támogatásoknál.)
- Az egy főre jutó megítélt *összeg növekedése* szakmailag jól indokolható, beruházási támogatásoknál nincs különösebb szükség a fokozatos hitelezésre, sőt a túl kis összegű támogatás „komolytalan” beruházásokat eredményezhet, amelyeknek a jövedelemtermelő képessége is problémás lehet.

Az önfoglalkoztatást elősegítő programban Csongrád megye a szakmai közvélemény szerint *igen sikeresnek* tekinthető a megyék versenyében, sok eredményes pályázat érkezik be minden évben. Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy ez a sikeresség csak relatív sikeresség, egy igazán eredményes program jóval szélesebb kört kell, hogy elérjen, hatásosabb lenne évi néhány száz sikeres pályázat. (Természetesen itt a rendelkezésre álló források is korlátozzák a program kiszélesítését.) Ebben a relatív sikerességben jelentős szerepet játszhat, hogy a törvény elég széles mozgásterét hagy a megyei központoknak a

¹⁰ A hivatalos dokumentumokban ezt a támogatást tőkejuttatásnak nevezik, de ez alapjaiban véve egy kamatmentes hitel.

5. táblázat A önfoglalkoztatóvá válást támogató program jellemzői (1997-2002)

Év	benyújtott pályázat (db)	támogatott pályázat (db)	támogatott pályázatok aránya (%)	egy főre jutó megítélt összeg (eFt)
1997	152	59	39	479,4
1998	125	74	59	460,5
1999	111	82	74	485,1
2000	74	49	66	863,1
2001	60	45	75	946,1
2002	66	43	66	912,6

Forrás: Ganczer (2002, 2003) alapján saját szerkesztés.

feltételek meghatározásánál, és a CSMMK-nál mindent elkövetnek, hogy a „testreszabott és felhasználóbarát” feltételeket kínáljanak¹¹.

A program sikerességét jobban megítélhetővé tenné egy olyan *utókövetéses vizsgálat*, amely azt vizsgálná, hogy a támogatásban részt vett munkanélküliek a hitel visszafizetése után is vállalkozók maradtak-e. Értelemszerűen hosszabb távon a tartós vállalkozások létrejöttének elősegítése a program végső célkitűzése. A munkanélküliség elleni küzdelemben fontos kérdésként merülhet fel, hogy az önfoglalkoztatóvá vált munkanélküliek mekkora hányada jelentkezik a későbbiekben a munkaerőpiacon munkaadóként, mert az ilyen multiplikatív hatások jelentenek a program igazi értékét.

A fenti problémák következtében felmerülhet esetleg egy „programkorszerűsítés”, vagy egy „harmadik fajta program” indításának gondolata. Ebben az esetben szerencsésebb megoldás több ilyen jellegű tevékenységet folytató szervezet *partneri együttműködése*, mivel így a tapasztalatok is összegződnének, illetve egy szélesebb összefogáshoz könnyebb támogatókat találni. Vélhetően érdemes elgondolkozni egy kísérleti program elindításán, amelyben a nemzetközi tapasztalatok adaptálható részeinek maximális figyelembevételével egy új típusú szemléletet lehetne megvalósítani. Ebben a rendszerben már kamatokat is kérhetnének a munkanélküliektől (még ha nem is feltétlenül piaci nagyságúakat), akiket már ezen a szinten is *vállalkozóként kezelnek(!)*, nem pedig segélyezendő, hátrányos helyzetű állampolgárként. Bizonyított tény, hogy ez a hozzáállás sokkal szerencsésebb a hazai gyakorlatnál, már rövidtávon is elősegíti a potenciális vállalkozók piaci gondolkodását, amely több sikeres vállalkozást eredményezhet. Szintén kiemelt figyelmet kell fordítani a *hitel (és nem segély!)*, és a képzés megfelelő arányának eltalálására, a jelenlegi gyakorlatnál sokkal komolyabban kellene venni a vállalkozói alapismeretek oktatását a támogatottak

¹¹ Nagyon szemléletesen fogalmazott a CSMMK egyik alkalmazottja: „A pályázati feltételek módosítása nálunk is egy tanulási folyamat, évről-évre próbáljuk javítani az általunk módosítható feltételeket, tanulva az előző évek tapasztalataiból.”

körében, mivel ez egy *meghatározó sikerességi faktor* az ilyen programoknál (Sonfield–Barbato 1991). Szerencsés esetben hosszabb távon ez a program már finanszírozható és fenntartható egyre csökkenő külső segítség mellett is, amely az ebből eredő feszültségek orvoslására is megoldást kínálhat. Az egyetlen lényegi problémát véleményünk szerint az jelentheti, hogy jelenleg még sem a hazai intézményrendszer, sem pedig a hazai potenciális támogatottak köre még nem elég felkészült az ilyen típusú programokhoz.

5. Összegzés

A tanulmányban áttekintettük a vállalkozóvá válás elősegítésének néhány kérdését, illetve bemutattuk a CSMMK ilyen irányú erőfeszítéseit. Összességében megállapítható, hogy hiánypótló, szociális indíttatású programokról van szó, melyek számos munkanélküli helyzetét tették könnyebbé. Ezekkel a pozitív megjegyzésekkel egyetemben is néhány problémát feltétlenül szükségesnek tartunk felvetni:

- Sajnos a megyei programok csak a célcsoport nagyon kis hányadát érik el, szükséges valamilyen megoldás a programok kiszélesítésére.
- A jelenlegi gyakorlat messzemenően ellentétes az általános nemzetközi tapasztalatokkal, a főbb irányzatok a piaci működés irányába mozdulnak el.
- A programoknak eddig is komoly problémáik voltak a finanszírozhatósággal, mivel nagymértékben függenek a mindenkori forrásbiztosító pénzügyi döntéseitől.

A finanszírozásnál is nehezebb kérdés a fenntarthatóság, mivel ha a forrásbiztosító kivonulna a programok mögül, mindkettő azonnal megszűnne. Ezért folyamatosan újabb és újabb adóforintokat kell a rendszerbe pumpálni.

A tanulmányban ismertetett nemzetközi tendenciák általában ellentétesek a CMMK jelenlegi gyakorlatával. Az ilyen típusú külföldi programok egy jelentős hányada fenntarthatósági és hatékonysági okokból lassan megszűnt. Valószínűsíthető, hogy mindkét támogatási forma már középtávon is reformálásra szorulhat.

Felhasznált szakirodalom

- Ács Z. – Szerb L. – Ulbert J. – Varga A. 2002: *GEM 2001 Magyarország*. Vállalkozások nemzetközi összehasonlításban.
- Blanchflower, D. G. 2000: *Self-employment in OECD Countries*. National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- CDASED 2001: *Business Development Services for Small Enterprises: Guiding Principles for Donor Intervention*. Committee of Donor Agencies for Small Enterprise Development IMF, Washington.

- DNI 2002: *Impact Evaluation of the European Employment strategy – Denmark*. Danish National Institute, Copenhagen.
- DG ENTR 2002/a: *Best Procedure project on “Education and training for entrepreneurship”*. Final Report of the Expert Group. DG ENTR, Brussels.
- DG ENTR 2002/b: *SMEs in Europe, including a first glance at EU candidate countries*. Observatory of European SMEs 2002 / No 2. DG ENTR, Brussels.
- EC 1998: *Proposal for Guidelines for Member States Employment policies 1999*. Commission of the European Communities, Brussels.
- EC 2001: *Creating top-class business services*. SEC (2001) 1937. Commission of the European Communities, Brussels.
- EC 2003/a: *Creating an entrepreneurial Europe. The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises*. SEC (2003) 58. Commission staff working paper. Commission of the European Communities, Brussels.
- EC 2003/b: *Green Paper Entrepreneurship in Europe*. COM (2003) 27 final. Commission staff working paper. Commission of the European Communities, Brussels.
- European Council 2000: *The European Charter for Small Enterprises. Annexes III. to the Presidency Conclusions*. European Council, Santa Maria da Feira.
- Frey M. 1995: Munkanélküliből lett vállalkozók. *Szociológiai Szemle*, 1, 87-100. o.
- Ganczer T. 2002: *Beszámoló az önfoglalkoztatóvá válási támogatás 2001. évi pályázatairól*. CSMMK, Szeged.
- Ganczer T. 2003: *Beszámoló az önfoglalkoztatóvá válási támogatás 2002. évi pályázatairól*. CSMMK, Szeged.
- ILO 1997: *Business Development Services for SMEs: Preliminary Guideline for Donor-Funded Interventions*. A report to the Donor Committee on Small Enterprise Development. ILO, Geneva.
- Kállay L. 2002: Paradigmaváltás a kisvállalkozás-fejlesztésben. *Közgazdasági Szemle*, 49, 7-8, 557-573. o.
- Kállay L. – Köhegyi K. 2001: A Dél-alföldi Régió kis- és középvállalatainak helyzetelemzése. *Kézirat*. Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest.
- Kállay L. – Köhegyi K. – Kissné Kovács E. – Maszlag L. 2003: *Kis- és középvállalkozások helyzete, éves jelentés 2002*. Magyar Gazdaságelemző Központ, Budapest.
- Lengyel I. 2000: A kis- és középvállalkozások szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben. In: Lengyel I. (szerk): *A Dél-alföldi régió kis- és középvállalkozás-fejlesztési operatív programja*. SZTE Regionális és Alkalmazott Gazdaságtani Tanszék, Szeged (letölthető: www.del-alfold.hu/).
- Metcalf, H. – Crowley, V. T. – Anderson, T. – Bainton, C. 2000: *From Unemployment to Self-Employment: The Role of Micro-Finance*. ILO, Geneva.
- Nolan, A. 2001: *Local Economic Development, Labour Markets and Entrepreneurship: Observations from Recent OECD/LEED Work*. Inter-American Development Bank, Washington.

- OECD 2002: *OECD in Figures*. OECD Observer 2002/Supplement 1. OECD, Paris.
- OECD 2003: *Entrepreneurship and Local Economic Development*. OECD, Paris.
- Román Z. 2003: Vállalkozás Európában. *Bővülő Európa*, 2, 114-130. o.
- Scharle Á. 2000: Önfoglalkoztatás, munkanélküliség és családi kisvállalkozások Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 47, 3, 250-274. o.
- Sonfield, M. C. – Barbato, R. J. 1991: *Credit and Equity Support as Components of Self-Employment Development Program*. www.gdrc.org/icm/micro/sonfield-barbato.html. Letöltve 2003. április 14.
- Szőke P. – Fejes Á. 2001/a: *A 2000. évben befejezett aktív munkaerőpiaci programok hatékonyságának vizsgálata a monitoring módszer alkalmazásával Csongrád megyében*. CSMMK, Szeged.
- Szőke P. – Fejes Á. 2001/b: *Munkaerőpiaci helyzetkép 2000. év*. CSMMK, Szeged
- Szőke P. – Fejes Á. 2002/a: *A 2001. évben befejezett aktív munkaerőpiaci programok hatékonyságának vizsgálata a monitoring módszer alkalmazásával Csongrád megyében*. CSMMK, Szeged.
- Szőke P. – Fejes Á. 2002/b: *Munkaerőpiaci helyzetkép 2001. év*. CSMMK, Szeged
- Szőke P. – Fejes Á. 2002/c: *A 2002. I. félévében befejezett aktív munkaerőpiaci programok hatékonyságának vizsgálata a monitoring módszer alkalmazásával Csongrád megyében*. CSMMK, Szeged.
- Szőke P. – Fejes Á. 2003: *Munkaerőpiaci helyzetkép 2000. év*. CSMMK, Szeged
- Vajda Á. 1999: Munkahelyteremtés a mikrovállalkozásokban. *Közgazdasági Szemle*, 46, 6, 530-547. o.